

TOESPRAAK EKKLESIA AMSTERDAM zondag 27 september 2019
god met een kleine g - Bart-Jan van Gaart

I

Ik was 21 toen ik theologie ging studeren. Belachelijk jong. De vraag naar de zin van het leven speelde niet. Ik was nauwelijks bekomen van het feit dat ik leefde, dat de wereld voor mij open lag en dat het tijd werd om mij volwassen te gaan gedragen.

Meer werd ik in beslag genomen door mijn ontluikende homoseksualiteit waar ik vanaf ongeveer mijn zesde wel een soort vermoeden van had maar waarvan ik dacht dat het met de tijd wel over zou gaan.

We schrijven 1983. Ik woonde in die tijd in de pastorie van de Dominicus aan de Spuistraat. Een piepklein kamertje driehoek achter, waar de muren op mij af kwamen. Ik was er zo weinig mogelijk. Ik was in Amsterdam gaan wonen om mij ten volle in het studentenleven te kunnen storten, maar merkte toen ik er eenmaal woonde, dat de behoefte van studenten om elkaar na een hele dag colleges 's avonds ook nog eens op te zoeken, beperkt was. In zekere zin voelde ik mij eenzaam, een eenzaamheid die ik probeerde te verdrijven in de Amsterdamse horeca.

En toen lagen er ineens folders in de brievenbus over een geheimzinnige onbekende ziekte die al slachtoffers maakte. Een ziekte die de afweer verwoestte en waar geen kruid tegen gewassen was. Ik herinner me alsof het gisteren was dat de informatie in de folder me de adem benam. Ik voelde een plotselinge misselijkheid opkomen en het klamme zweet brak me uit. Ik dacht maar één ding: ik ben erbij!

Wat volgde: doodsangst, schaamte. Hoe lang nog? En als..., hoe vertel ik het mijn ouders? Maar ook: waarom, waarom nu? Zouden de mensen die riepen dat het "de Heere een gruwel was" dan gelijk hebben?

Naarmate de tijd verstreek werd er meer bekend. De ziekte kwam vooral voor onder homoseksuelen en werd waarschijnlijk overgedragen tijdens seksueel verkeer. Er was nog geen test en er was geen enkele remedie. Net als vele anderen wachtte ik bang op de dingen die komen zouden. Of misschien niet, zou dat kunnen? Zo nu en dan verdween er een gezicht uit het uitgaansleven. Soms werd er een naam gefluisterd: hij ook?

Deze situatie duurde jaren. De angst vestigde zich permanent in mijn lichaam en mijn geest. Ze sloeg als het ware naar binnen. Nachten van staren naar het plafond. Eruit gaan en dwalen door de stad. Overdag geen energie om het ene been voor het andere te zetten. Zie je wel daar heb je het al! Ieder pijntje, ieder griepje was de aankondiging van dat grote zwarte. Seksualiteit was, hoe veilig ook, niet het vieren van het leven, maar het tarten van de dood. Zie dat maar weer uit je systeem te krijgen.

In een van die doorwaakte nachten pakte ik een boekje op. Dit boekje, Gebeden en Psalmen van Huub Oosterhuis. U kunt zien dat het vaak buiten de boekenkast is geweest. Op bladzijde 172 las ik: "Stof en as verheerlijken u niet. Wat hebt Gij eraan als ik dood ga? Genees me wel, genees me niet. Wat niet kan, kan niet. Genees me van mijn angst." Met die woorden viel ik

in slaap. En nog eens, en nog eens. Maar het bleef stil aan de andere kant. En mijn angst werd een soort veenbrand die soms plotseling hevig oplaaide.

Met Psalm 73 riep ik: "Waarom heb ik in u geloofd? Ik was verbitterd en opstandig, ik was gewond tot in mijn ziel. Ik was een reddeloos dier." De God van mijn jeugd, lieve Heertje geef mooi weertje. Die van "stil maar wacht maar alles wordt nieuw." Hij had mij in de steek gelaten. Was het dan zo erg wat ik gedaan had? Nee, ik had geen berouw. Ik kon en wilde me niet voorstellen dat wie ik was en wat ik deed zondig was. Beeld en gelijkenis, toch?

Ik voelde me verraden en verlaten. Deze zwijgende God van willekeur, die niet deed wat hij beloofde, niet te volgen, niet te begrijpen. Hij had mij verzaakt. Hij had zijn geloofwaardigheid verloren. Ik besloot dat het tijd was dat wij afscheid namen van elkaar.

II

Waarom geef ik jullie deze inblik in een donker stuk van mijn levensgeschiedenis? Omdat ik zomaar denk dat jullie, althans velen van jullie hier zitten met een vergelijkbaar verhaal. Ik bedoel een crisis in je leven die het onmogelijk maakt om nog langer in die "God Almachtige Vader" te geloven. En als u, gelukkig voor u, niet zo'n verhaal heeft, dan is er altijd nog die alles overtreffende vraag: Waar was God in Auschwitz?

Wij hebben hier een schuilplaats gevonden waar op een andere manier over god gesproken wordt, dus over een andere god. Als er een God is, is het een ander! Daarmee heeft deze ruimte haar oorspronkelijke functie van schuilkerk hervonden. Toen en nu tegen de orthodoxie van Nicea, Heidelberg en Rome.

God, drie letters, maar een overvloed aan inhoud, beelden, gedochten, misverstanden. Een woord dat mensen inspireert tot grote daden maar ook en niet zelden, aanzet tot het laagste wat de mensheid te bieden heeft. De Utrechtse theoloog Lucien van Liere verwoordt het als volgt: "God is een woord voor niets, een woord voor niemand, maar impliceert steeds, waar het verschijnt, een wending, een kering van het gesprek. God is groot (Mohammed), god is liefde (Benedictus XVI), god is waarheid (Thomas), god is niet groot (Hitchens), god zit in de neuronen (Reese), god is lyriek (Cleveland), god is dood (Nietzsche), god is voor suckers (Atheïst weblog), god is met jou (Tolstoi), god is mijn co-piloot (Florey), god is een werkwoord (Cooper), god is onnodig (Hawking), god is een goed idee (Verhoeven)..." Dus God als zevenklapper die alle kanten uitschiet.

De vraag dringt zich op: wie is God in deze ekklesia. Hoe proberen wij hier God ter sprake te brengen? God zij dank hebben wij hier geen credo of geloofsformule, een te aanvaarden catechismus. We hebben geleerd dat spreken over god stamelen is. Maar voortdurend lezend en studerend in dat boek dat ons gegeven is, hebben wij geleerd dat God hetgeen is waar je voor gaat. 'Is dat de vrije markt? Is dat de nieuwste telefoon? Is dat wit over kleur? Is dat rijk over arm? Is dat de man over de vrouw?' 'Alle 'godheid' van de wereld, zwijgt meedogenloos, commandeert, hoont, beschuldigt of beveelt. Maar deze roept. Stem tot jou gericht. Deze komt als geroepen.' Een God met een naam als een opdracht: Ik zal er zijn. 'Afgedaald ben ik om te bevrijden.' Te bevrijden uit slavernij en verslaving, uit achterstelling en onderdrukking van mensen. Al lezend blijft geen andere conclusie over dan dat God in de bijbel niets anders is dan een woord voor een andere, nieuwe, wereld. Zondag aan zondag zeggen we hier tegen elkaar dat een nieuwe wereld gerealiseerd moet worden, waar brood en recht en waardigheid en liefde is voor al wat leeft. Het bestaansrecht van deze ekklesia is daartoe een oefenplaats te zijn.

Afscheid nemen van de god van mijn jeugd. Ik dacht dat het zoiets zou zijn als het doorprikken van een zeepbel. Eerst was er iets, zichtbaar, maar zonder inhoud. En als je dat doorpikt dan is het weg. Voorgoed. Zo werkt het helaas niet. Iets, een idee, een beeld, dat je met de paplepel is ingegeven, dat zichzelf voortdurend bevestigt in de cultuur waarin je leeft, in taal, kunst, muziek, in feestdagen, daarvan bevrijd je jezelf niet een twee drie. Zo'n afscheid is geen moment, maar een proces. Soms betrap ik mijzelf erop dat ik mij dan toch weer wend tot die god vaderfiguur. Misschien wel omdat een mens op zulke momenten naar een vaderfiguur verlangt. Iemand die over je waakt, je beschermt en zorgt dat het allemaal weer goed komt. Ik ben met de tijd milder geworden jegens mijzelf bij het terugvallen op die god. Want in plaats van dat ik letterlijk of figuurlijk naar boven kijk, kijk ik opzij en daar staan mensen, die voor elkaar proberen zo goed als God te zijn. Geen God in de verte, op zijn troon, maar een god met een kleine g, één die je jij mag noemen. Wisten jullie dat het Nederlands de enige taal is die God traditioneel met U aanspreekt? Du, toi, de Engelsen hebben er zelfs hun verder in onbruik geraakte jij-vorm, *thou* voor bewaard.

Deze god van brood en recht en waardigheid voor allen, deze god laat zich kennen waar mensen goed zijn voor elkaar. Laat zich kennen in de liefde van mensen. Het is een god die niet zwijgt maar tot ons spreekt in zijn woord en in de stem van ons geweten. Hij zet ons aan om uit te gaan naar mensen in nood. Hij laat zich zien in de ogen van onze naaste. Deze is het wie noemen: onze god, over wie filosoof Emmanuel Levinas zegt: 'In het feit dat de relatie tot het goddelijke via de relatie tot de mensen verloopt en met de sociale rechtvaardigheid samenvalt, ligt de hele geest van de Joodse bijbel. Nog eens: In het feit dat de relatie tot het goddelijke via de relatie tot de mensen verloopt en met de sociale rechtvaardigheid samenvalt, ligt de hele geest van de Joodse bijbel. Mozes en de profeten bekommeren zich niet om de onsterfelijkheid van de ziel, maar om de arme, de weduwe, de wees en de vreemdeling. De relatie tot de mens, waarin het contact met het goddelijke zich voltrekt, is niet een soort geestelijke vriendschap, maar een vriendschap die zich uit, bewijst en voltooit in een rechtvaardige economie en waarvoor iedere mens ten volle verantwoordelijk is.'

Tenslotte de dichter aan het woord. Al het voorgaande in een paar regels gevangen:

Opperwezen onbewogen
tijdloos hier nu eerste zijnde
ongevonden steen der wijzen.

God van Jesjoea gehangen
god na Auschwitz jij verwaaide
as van Joden aan mijn schoenen.

Uit uw verte ongenaakbaar
afgedaald in onze breinen
roepend licht en mens waar ben je?

Jij niet god die wij ons dachten
doodse stilte, nacht der nachten
stem van zwijgen, vreemde vriend.